

the dpsa

Department:
Public Service and Administration
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

LIVI

LIVI YA VHULWADZE, LIVI YA VHULWADZE INE YA NEKEDZWA MUTHU O SHUMISAHO MAQUVHA AWE OTHE A VHULWADZE NA U NOTHA NGA MULANDU WA U SA VHA NA MUTAKALO WAVHUDI KHA TSHUMELO YA TSHITSHAVHA.

NDI NGANI HU NA LIVI YA VHULWADZE

Kha vhutshilo havho zwi nga itea uri vha lwale kana vha huvhale lune vhadu toda hoyu livi ya u di thogomela malugana na vhlwadze kana mafuvhalo. Kha vha dzhieze nzehle uri mafuvhalo ane ha khou ambiwa ngao afha a si mafuvhalo o bevelelaho mushumoni.

PFANELO DZAVHO NDI DZIFHIO?

Maduvha a 36 a vhlwadze o toweleaho ane vha holelwa muhlo wavho nga vhadu kha saikili ya livi ya vhlwadze. Saikili ya livi ya vhlwadze ndi ya tshifhinga tsha minwaha miraru tshi tou tevhkana. Saikili ya livi ya vhlwadze ya zwino yo thoma nga la 1 Phando 2007.

VHUDIFHINDULELI HAVHO NDI VHUFHIO KHA U SHUMISA LIVI YA VHULWADZE?

- Arali vho zwi divha hu na tshifhinga uri vhadu tea u ya u wana dzilafho, tsumbo, muaro, kha vha ite khumbelo vha rumele fomo ya khumbelo hu tse na tshifhinga.
- Arali vho farwa nga vhlwadze lwa tshihadu kana vho huvhala, kha vha divhadze muhulwane wavho nga u tavhanya arali vha sa do kona u shuma nga mulandu wa vhlwadze kana mafuvhalo. Mulaedza wa u amba nga shaka, mushumisani kana khonani ndi

ZWA NDEME!

Vha fanela u qisa khumbelo ya livi ya vhlwadze vhone vhaqne kana nga shaka,

- Kha vha dise thanziela ya dokotela ya vhlwadze ya maduvha mararu u ya ntha NA hune vha nga vha vho shumisa maduvha a livi ya vhlwadze lu fhiraho luvhili kha tshifhinga tsha vhege dza malo, hu sa katelwi tshifhinga tsha u fhidza mushumoni.

Kha vha sedze na kha hanganedzo ya hanziela ya Dzilafho u bva kha Dokotela afho fhasi.

- Kha vha shumise na u langula livi yo oweleaho ya vhlwadze nga n ila yavhu i na u vha na vhlwondo nga tshifhinga tsha saikili ya i vi ya vhlwadze.
- Kha vha tutshele u shumisa livi ya vhlwadze kha u ita zwinwe-vho zwine zwi si vhe zwa vhlwadze kana mafuvhalo ngauri vha nga di wana vha na thaidzo nga murahu kha saikili ya livi ya vhlwadze.

MUTHOLI U NA VHUDIFHINDULELI VHUFHIO?

- U dzhiela ntha na u vha fha livi ya vhlwadze u ya nga khumbelo yavho.
- U sedzulula na u todisisa livi yeneyo ya vhlwadze u itela uri i sa do shumiswa nga ndila i si yavhudi. Na u dzhia maga kana vhukando arali zwo tea. Mutholi hunwe u fanela u humbela thanziela ya dokotela kha tshifhinga tsha fhasi ha maduvha mararu (3) arali zwi tshi vho nga sa ndowelo kana zwi tshi itiva tshifhinga tshinzhi.
- U nea ngeletshedzo mushumi kha kushumisele kwavhudi kwa livi ya vhlwadze.
- U shandukiswa kana u dzudzanya vhupo ha mushumoni kana thodea dza mushumo kana u toda munwe mushumo, nz hune zwa vha zwo tea.

IVI INE YA NETSHEDZWA VHANE VHA SI TSHA VHA NA I VI YA VHULWADZE?

livi ine ya netshedzwa vhane vha si tsha vha na livi ya vhlwadze ndi mbuelo ine vha nga ita khumbelo yayo musu vho shumisa livi yavho yotho yo doweleaho kha saikili ya livi ya vhlwadze ya minwaha 3. Livi ine ya nekedzwa vhane vha si tsha vha na livi ya vhlwadze yo itelwa zwa ndangulo nahone yo khethekanywa nga tshakha mbili:

- Livi pfufhi ine ya nekedzwa vhane vha si tsha vha na livi ya vhlwadze – afha ndi musu tshifhinga tsha livi ya vhlwadze ine ya nekedzwa vhane vha si tse na iyo i vi tshine tsha khou humbelwa tshi maduvha a 29 kana u ya fhasi.
- Livi ndapfu ine ya nekedzwa vhane vha si tsha vha na livi ya vhlwadze – afha ndi musu vha tshi ita khumbelo ya maduvha a livi a 30 kana u fhira.

MBUELO IYI I O ANI?

Vha nga ita khumbelo tshifhinga tshinwe na tshinwe tshine vha toda khumbelo ya livi ya vhlwadze musu vho fhedza maduvha avho a livi ya vhlwadze yo doweleaho, tenda-

- ha rumelwa thanziela ya dokotela tshifhinga tshothe musu vha tshi ita khumbelo; na
- Thodisiso ya mutholi malugana na lushaka lwa mafuvhalo kana malwadze.

ZWANDEME!

Vha nga kha qi si tsha shumisa fomo ZI ya khumbelo ya livi ya vhlwadze ine ya netshedzwa vhane vha si tse na . Hu na fomo dzo randelwaho dza livi dzine dza

VHU IFHINDULELI HAVHO NDI VHUFHIO?

- Kha vha ite khumbelo kha fomo dza khumbelo dzo teaho. Kha vha vhe na vhlwanzu uri vho ita khumbelo kha fomo dza khumbelo dza livi ya vhlwadze ine ya netshedzwa vhane vha si tse na kha fomo dza tshifhinga tshipufhi na dza tshifhinga tshilapfu dza livi yeneyo. A vha nga do shumisa Z1 malugana na iyi livi.
- Arali vho zwi divha hu na tshifhinga uri vha do tea u ya u alaffiwa, tsumbo, u ya u itwa muaro, kha vha ite khumbelo vha rumele fomo ya khumbelo hu tse na tshifhinga.
- Arali vho farwa nga vhlwadze lwa tshihadu kana vho huvhala, kha vha divhadze muhulwane wavho nga u tavhanya arali vha sa ko kona u shuma nga mulandu wa vhlwadze kana mafuvhalo. Mulaedza wa u amba nga shaka, mushumisani kana khonani u do tanganedzwa fhedzi arali tshiimo tsha vhlwadze kana fuvhalo tshi tshi vha kundisa u divhadza muhulwane wavho kana mulanguli nga vhone vhane.

ZWA NDEME!

Vha tea u tou isa khumbelo ya livi nga tsha vhucoma kana vha rumela shaka, mushumisani hu sa athu fhela maquvha 5 a u shuma nga murahu ha quvha lithihi la u fhidza mushumoni

- Khumbelo yavho ya livi ine ya nekedzwa vhane vha si tse na i tea u ta na thanziela ya dokotela. Vha nga kha di rumela kana u disa na mivhigo ya dokotela kana ya dzilafho na manwe mafungo zwine zwa vha hone u itela u tikedza, khathihhi na thikhedzo yo tou twaliwaho. Kha vha sedze na kha thanganedzo ya thanziela dza Dokotela.
- Vha songo shumisa livi ine ya nekedzwa vhane vha si tse na livi ya vhlwadze yo doweleaho nga ndila i si yavhudi.
- U tevhedza na u thonifha milanga ya malugana na u ita dzinwe ndingo dza dokotela dzo humbelwaho na u dzudzanya nga Mulanguli wa Khombo dza Mutakalo wa Mutholi.

MUTHOLI U NA VHUDIFHINDULELI VHUFHIO?

Mutholi u **do** vha fha livi ine ya netshedzwa vhane vha si tshe na livi ya vhlwawadze yo **doweleaho** nga murahu ha musu ho sedzwa mvelelo dza **thodisiso** kha vuvha na vhungafhani ha livi yeneyo.

Mutholi u **do** langula na u sedzulusa khumbelo yavho, a tshi khou thuswa nga Mulanguli wa Khombo dza Mutakalo, u ya nga ha Pholisi na Maitele a livi ine ya nekedzwa vhane vha si tsha vha na **livi** ya vhlwawadze yo **oweleaho** na u notha nga mulandu wa mutakalo u si wavhu i. Hu nga kha **I** o iwa uri hu itwe dzi we ndingo dza mutakalo sa tshipi a tsha ho isiso uri mutholi a kone u dzhia tsheo a na **ivho** malugana na **livi** ine ya nekedzwa vhane vha si tshe na **livi** ya vhlwawadze yo **oweleaho** ine ya khou bvela phan a kana sa tsumbo, khonadzeo ya u shandukisa kana u dzudzanya vhupe ha mushumoni kana mu we mushumo wa thungo.

Mutholi u **o** ivhadza nga ha mawanwa na u dzhia maga kana vhupe ha u ya nga mawanwa awe.

U NOTHA NGA MULANDU WA MUTAKALO U SI WAVHUDI NDI MINI?

Musi vha si tsha kona u shuma lwa tshothe u ya nga zwiitisi zwi bvaho ha dokotela, vha nga vhofohololwa kana vha notha mushumoni kha Tshumelo ya Muvhuso vha tshi khou itiswa nga mutakalo wavho.

IZWI ZWI TODANI?

Munwe kha vhona na mutholi u fanela u sumbedza uri vha tea u notha zwi tshi khou itiswa nga mutakalo wavho u si wavhudi arali vha tshi khou vhona u nga **a vha tsha kona u shuma lwa tshothe**.

Arali vho ita khumbelo ya livi ya vhlwawadze ine ya nekedzwa vhane vha si tshe na livi yeneyo, **thodisiso** dza sumbedza uri vha nga si tsha kona u shuma lwa tshothe, vha nga kha **di** shandukisa khumbelo ya livi ya vhlwawadze ine ya nekedzwa vhane vha si tsha vha na livi yeneyo ya vha khumbelo ya u notha nga mulandu wa mutakalo u si wavhudi.

VHULIFHINDULELI HAVHO NDI VHUFHIO?

- Vha **do** humbelwa u **dadza** fomo dza khumbelo dza u notha nga mulandu wa mutakalo u si wavhudi.
- U isa **thanziela** ya dokotela na **vhunwe** vhupe ha u mivhigo ya u tikedza ya dzilafho ine ya vha hone na **manwe** mafhungo na khumbelo. Kha vha sedze hafhu kha **thanganedzo** ya **thanziela** dza Dokotela.
- U tevhedza na u **thonifha** milanga ya **dzinwe** ndingo dza dokotela dzo dzudzanyawo dzo humbelwaho na u dzudzanywa nga Mulanguli wa Khombo dza Mutakalo wa Mutholi.

MUTHOLI U NA VHU IFHINDULELI VHUFHIO?

Mutholi u **do** langula na u **thodisisa** khumbelo yavho, a tshi khou thuswa nga Mulanguli wa Khombo dza Mutakalo, u ya nga ha **PILIR**. Vha nga kha **di** **todiwa** uri vha ite **dzinwe** ndingo sa tshipida tsha **thodisiso** u itela uri mutholi a kone u dzhia tsheo a na **ndivho** malugana na khonadzeo ya u notha nga mulandu wa mutakalo u si wavhudi, kana arali hu u sa tsha kona u shuma lwa tshothe, u ri a kone

u dzhia tsheo a na **ndivho** kha, sa tsumbo, khonadzeo ya u shandukisa vhupe ha mushumoni kana **munwe** mushumo wa thungo.

Mutholi u **do** vha **divhadza** nga mawanwa na u dzhia maga kana vhupe ha u ya nga mawanwa.

THANGANEDZO YA THANZIELA YA DZILAFHO YA DOKOTELA!

Malugana na **livi** ya **vhlwawadze yo doweleaho**, thanziela ya dokotela yo bviswaho na u sainwa nga dokotela kana vhatu vho tendelwaho u ita dzindingo na u alafha vhlwawadze nahone vho **dinwalisaho** na khoro dza phurofeshinala dzo thomiwaho nga Mulayo wa Phalamenne dzo do **tanganedzwa**

- Khoro ya Phurofesheni dza Mutakalo ya Afrika Tshipembe
- Khoro ya Phurofesheni dza Mutakalo dzo tanganywaho ya Afrika Tshipembe (The Allied Health Professions Council of South Africa)
- Khoro ya Vhuongi ya Afrika Tshipembe.

Malugana na livi ya vhlwawadze ine ya nekedzwa vhane vha si tshe na livi ya vhlwawadze yo **doweleaho** mutholi u **do** **tanganedza** fhedzi **thanziela** dza dzilafho dza dokotela dzo bviswaho na u sainwa nga madokotela o **didwalisaho** na Khoro ya Phurofesheni dza Mutakalo ya Afrika Tshipembe na vhatu vho tendelwaho lwa mulayo u ita dzindingo na u alafha vhlwawadze. **hanziela** dzenedzo, nga thendelo yavho, dzi tea u vha dzi tshi khou alutshedza vuvha na vhungafhani ha vhlwawadze na mafuvhalo.

hanziela ya dokotela kana ya dzilafho i fanela u vha yo fara mafhungo a tevhelaho:

- Dzina, **diresi** na ndalukanyo dza dokotela.
- Dzina **na** mulwadze.
- Datumu na tshifhinga tsha ndingo.
- Uri naa dokotela u bvisa **thanziela** u ya nga zwe a wana nga tshifhinga tsha dzindingo, kana u ya nga mafhungo e a a wana kha mulwadze nahone yo thewaho kha **vhlwanzani** vhu **tanganedzeaho** ha zwa dzilafho.
- Thalutshedzo ya vhlwawadze, tenda mulwadze a vha o netshedza thendelo ya u bvisela khagala mafhungo eneo.
- Uri mulwadze ho ngo tsha **iimisela** u shuma kana a nga shuma mishumo i leluwaho.
- Tshifhinga tsha **livi** yo themendelwaho na u bviswa ha thanziela ya malwadze.
- Dzina **la** dokotela arali a tshi shumisa thanziela dza dzilafho dzine dza dzula dzo **nwaliwa**, maipfi ane a si kwame mulwadze a thuthiwe.

Vha khou fhulufhedziswa uri mutholi, u ya nga pfanelo dza ndayotewa dza tshiphiri, Khoudu ya Vhuqifari kha Milayo ya Tshumelo ya Muvhuso, u go vhona uri tshifhinga tshofhe mafhungo malugana na nyimele ya mutakalo wa mushumi a a thonifiwa na uri a vhe tshiphiri. U sa

KHA VHA DZHIELE NZHELE!

Mutholi a nga dzhiela **ntha** na u thoma **thodisiso** dza khumbelo yavho fhedzi musu vho rumela fomo yo **dadziwaho** zwavhudi na **manwalo** othe ane a **todea**. Izwi zwi katela na u vhupelela ha dokotela uri a **dadze** kana a **nwale** muvhigo wo teaho une wa vha tshipida tsha fomo dza khumbelo. Fomo ya khumbelo i songo **dadziwaho** zwavhudi i nga ita uri vha si kone u wana **livi** ine ya nekedzwa vhatu vhane vha si tsha vha na **livi** ya vhlwawadze yo **doweleaho** kana u notha nga mulandu wa mutakalo u si wavhudi.

Arali vha-

- tshi **doda** tshifhinga tsha u ya u vhona dokotela, therapisiti, nz, malugana na mutakalo wavho; kana
- songo vha hone mushumoni tshipida tsha **duvha** nga mulandu wa vhlwawadze kana fuvhalo; kana
- vho holefhalo vha tshi **doda** u ya u lugisa tshithu tshine vha tshi shumisa nge vha holefhalo,

Mutholi u **do** vha tendela u fhidza malugana na zwenezwo. Mutholi u **do** rekhoda zwifhinga zwenezwo zwe vha zwi shumisa kana vha fhidza mushumoni u swikela zwi tshi ita **duvha do** fhelelaho. **Duvha** kana **maduvha** eneo a **do** **thuswa** kha livi yavho ya vhlwawadze.

Kha nyimele yeneyo vha **do** humbelwa uri vha **dadze** redzhisitaru ya u sa vha hone mushumoni hu tshi itelwa uri hu vhe na rekhodo yazwo.

Hu **do** **dotea** vhupe ha malugana na zwiwo zwenezwo.

MANWE MAFHUNGO VHA NGA A WANA KHA OFISI YAVHO YA HR/VHASHUMI.

MANWALO A PHOLISI VHA NGA A WANA KHA WEBUSAITHI YA www.dpsa.gov.za